

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde kul-
lanılan kulaç için şu eşitlik verilmektedir:
1 kulaç = 2,5 zirâ (pik) = 5 kadem = 60
parmak = 600 hat = 30.000 nokta. 20 Ce-
mâziyelâhir 1286 (27 Eylül 1869) tarihli
Mesâhât ve Evzân ve Ekyâl-i Cedideye
Dair Kanunnâme ile belirlenen değerlere
göre 2,5 piklik kulacın metrik karşılığının
1,895 m. olduğu anlaşılmaktadır. George
Young 1890'lara ait 5 kademlik (= 60 par-
mak) kulacın boyunu 1,7 m. olarak verir
(Corps, IV, 370). Osmanlı kulacının 2 mi-
mar arşınına tekabül ettiği de söylenmek-
tedir ki (Pakalın, II, 314) buradan (= 2 ×
0,758 =) 1,516 metrelik bir kulaca ulaşıl-
maktadır.

XVIII-XIX. yüzyıllara ait Tunus kulacı
her biri 24 parmaklık 4 Arap arşınına,
yani yaklaşık 1,92 metreye tekabül eder-
di (Mahmûd Ferve, sy. 7-8 [1993], s. 241).
John Gordon Lorimer, XX. yüzyılın başla-
rına ait Bahreyn kulacının her biri 18,75
inç (İngiliz) uzunluğundaki 4 arşına eşit
olduğunu bildirir ki (*Delilü'l-Hâlic*, I, 313)
bu da 1,905 m. civarındadır. Manço Vekov
Bulgaristan kulacını 2,134 m. olarak tes-
bit etmiştir (*Bulgarian Historical Review*,
XXVI/1-2 [1998], s. 122). Walter Hinz, XX.
yüzyılın ilk yarısına ait Mısır kulacının 4
marangoz arşınına, yani yaklaşık 3 me-
treye eşit olduğunu bildirmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Divânü lugâtî't-Türk, I, 299; *Lisânü'l-'Arab*,
"bv'a" md.; Räsänen, *Versuch*, s. 298; Mahzû-
mî, *el-Muntekâ min Kitâbi'l-Minhâc fî 'ilmi hâ-
râci Mısır* (nşr. Cl. Cahen), Kahire 1986, s. 29; Ne-
vevî, *Şerhu Müslim*, XVII, 12; Şeyhürrabve ed-
Dimâşki, *Nuḥbetü'd-dehr fî 'acâ'ibü'l-ber ve'l-
baḥr* (nşr. A. F. Mehren), St. Petersburg 1866, s.
13; Ebû'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân* (nşr. M. Re-
inaud - M. G. de Slane), Paris 1840, s. 540;
Géographie d'Aboulféda, I, s. CCLXV; II/1, s.
18; Ebû'l-Fazl el-Allâmî, *Âṯin-i Akbarî* (trc. H.
Blochmann), Delhi 1989, I, 420; G. Young,
Corps de droit ottoman, Oxford 1906, IV, 370;
Delilü'l-Hâlic (Coğrafya), I, 313; A. E. Berri-
man, *Historical Metrology*, London-New York
1953, s. 131; W. Hinz, *Islamische Masse und
Gewichte*, Leiden 1955, s. 54; İbrâhîm Süley-
man el-Âmilî, *el-Evzân ve'l-meḳâdir*, Beyrut
1381/1962, s. 20; *Système des mesures, poids
et monnaies de l'Empire ottoman et des prin-
cipaux états avec de nombreux exercices et
des tables de conversion*, İstanbul 1988, s. 3-
4, 10; M. H. Sauvare, "Matériaux pour servir à
l'histoire de la numismatique et de la métrolo-
gie musulmanes", *JA*, VIII (1886), s. 483; Mah-
mûd Ferve, "el-Mekâyis ve'l-meḳâzîn ve'l-me-
kâyîl fî Tûnis ḥilâle'l-karneyni's-şâmin ve't-
tâsi' "aşer", *el-Mecelletü't-târiḥiyyetü'l-'Ara-
biyye li'd-dirâsâti'l-Osmâniyye*, sy. 7-8, Zağ-
vân 1993, s. 241; Manço Vekov, "Maßeinheiten
in den Bulgarischen Ländern vor der Einfüh-
rung des Metrischen Maßsystems", *Bulgarian
Historical Review*, XXVI/1-2, Sofia 1998, s.
122; Pakalın, II, 314.

CENGİZ KALLEK

KULCA

Çin Halk Cumhuriyeti'nin
Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde
(Doğu Türkistan) bir şehir.

Bugünkü adı Yining olan Kulca (Gulca
"Ren geyiği"), Orta Asya'da Tien Şan (Ti-
anjin) ve Cungan Aladağ sıradağlarının
arasında yer alan İli havzasında ve İli neh-
rinin kuzey kenarında Urumçi-Almatı yo-
lu üzerinde kurulmuş önemli bir ticaret
merkezidir; nüfusu 200.000 civarında-
dır.

İli havzasının ilk hâkimleri Wusunlar,
milâttan önce III. yüzyılın başında Mete
Han tarafından Büyük Hun İmparator-
luğu'na bağlandı. I. Göktürk Devleti ve
özellikle Batı Göktürkler döneminde bu
bölge önemli olayların geçtiği bir yerd. XIII.
yüzyılın başlarında Moğol asıllı Ka-
rahitaylar'ın gerilemesi ve Nayman Küç-
lûğ'ün bu devleti ele geçirmesi sırasında
muhtemelen bir Karluk beyi olan Buzar
(Ozar) Toğrul Han, Almalığ başşehir ol-
mak üzere burada bir İslâm devleti kur-
du. Daha sonra Moğollar'ın hâkimiyetine
giren bölge Cengiz Han'ın ölümünün ar-
dından ikinci oğlu Çağatay'ın payına düş-
tü ve 1508'de son Çağatay Hanı Ahmed
Han'ın öldürülmesiyle Şeybânîler'e intikal
etti. XVI. yüzyılın sonlarında veya XVII.
yüzyılın başlarında Oyratlar'ın (bk. KAL-
MUKLAR), 1755'te de Çinliler'in eline geç-
ti.

Çok kanlı bir harekâtla âdeta bütün
halkını ortadan kaldırarak bölgeye hâkim
olan ve buraya kalıcı bir biçimde yerleşen
Çinliler 1762'de Ning-yuan-chen (kısaca
I-ning / Yining) adı altında Kulca şehrini, iki
yıl kadar sonra da bunun güneybatısına
Çin Türkistanı bölgesinin idare merkezi
olmak üzere Hoi-yuan-chen'i (Büyük Kul-
ca / Yeni Kulca) kurdular. Kulca yeni yerle-
şimlerle, özellikle 1765'te Kalmuklar'dan
kaçarak Kaşgarya'dan gelen 12.500 kadar
göçmenin bölgeye yerleşmesiyle gelişti.
Yeni yerleşen müslüman Türkler Tarañçiler
(ziraatçılar) diye adlandırıldı. Yine XVIII.
yüzyılda bölgeye Çince konuşan ve muhtemelen
Çinliler'le Uygurlar'ın karışma-
sından oluşan müslüman Dunganlar geldi.
1851 yılında Kulca'da İli havzasına yakla-
şan Ruslar'la Çinliler arasında bir ticaret
antlaşması yapıldı ve Rus tüccarlarına
bölgenin yukarı taraflarında faaliyette
bulunma imkânı sağlandı; dokuz yıl son-
ra da Rusya ve İngiltere'ye Kulca'da kon-
solosluk kurma izni verildi.

1862'de Shen-Si'de ortaya çıkan müs-
lûman ayaklanması kısa sürede gelişerek
Kulca bölgesine doğru yayıldı ve şiddetli
mücadeleler neticesinde müslûmanlar
Yeni Kulca'ya hâkim oldular (1865). An-
cak arkasından Dunganlar'la Tarañçiler
arasında anlaşmazlık başladı ve Tarañçiler
'in lideri Sultan Ali Han yönetimi ele ge-
çirdi; Dunganlar'ın 5000 kadarı Rus top-
raklarına sığınmak zorunda kaldı. 1867'-
de, daha önce Akmesicid'de Ruslar'a karşı
çarpmış olan Yâkub Bey Hokandî Kaş-
garya bölgesinde hâkimiyet kurdu. Bu-
nun üzerine Ruslar bir ara Hokand bölge-
sini tamamıyla kendi topraklarına kat-
mayı düşündülerse de bundan vazgeçtiler
ve 1871'de sadece Kulca dahil Yukarı
İli havzasını işgal ettiler. Yâkub Bey'in bir
çarpmada ölmesinden (1877) sonra Do-
ğu Türkistan'da tekrar Çin hâkimiyeti te-
sis edildi ve burası 1882 yılından başlaya-
rak Sinkiang (Sincan: "yeni dominyon")
adı altında merkezi Urumçi olan bir eya-
let haline getirildi. 1883'te de Kulca Rus-
lar tarafından tamamen boşaltıldı.

Urumçi'nin merkez olmasının ardından
bir süre ikinci planda kalan Kulca, Çarlık
Rusyası'nın yıkılmasından sonra bölgeye
yönelen müslûman Kazan Türkleri'nin
göçünden etkilendi ve nüfusu hızla arttı.
1944'te çoğunluğunu Kazanlı Türkler'le
Uygurlar'ın oluşturduğu bir grup ayak-
landı ve 7 Ağustos'ta Kulca'da Doğu Tür-
kistan Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilân
etti. Çin hükûmeti çaresiz kalınca Kulca-
daki yeni rejimin yetkilisi Ahmed Can ile
temasa geçti. Öte yandan 1948 yılının
sonlarına doğru hükûmetin Urumçi'deki
Sinkiang eyalet yönetimiyle de teması za-
yıfladı. Eylül 1949'da yeni rejim ve Urum-
çi yetkilileri Pekin'de komünist idareciler-
le görüşmelere başladılar. Çeşitli aşama-
ların ardından 1955'te Sinkiang Uygur
Özerk Bölgesi'nin kurulduğu açıklandı
(bk. TÜRKİSTAN).

BİBLİYOGRAFYA :

E. Schuyler, *Turkistan; Notes of a Journey in
Russian Turkistan, Khokand, Bukhara, and
Khuldja*, London 1876, II, 156-201; *Han Shu*,
96B/s. 3901-3909; *Hsin T'ang Shu*, 215B/s.
6055-6066; Atâ Melik el-Cüveynî, *The History of
the World-Conqueror* (trc. J. A. Boyle), Manches-
ter 1958, I, 56, 58, 63-65, 74-77; Bâbü, *Vekâ-
yi'* (Arat), II, 445; E. Bretschneider, *Medieval
Researches from Eastern Asiatic Sources*, Lon-
don 1888, I, 18, 70, 129, 233; W. Barthold, *Orta
Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, İstan-
bul 1927, s. 118, 142, 172, 178, 207; a.mlf., *Mo-
ğol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dur-
sun Yıldız), İstanbul 1981, s. 437, 455, 494-496,
604; a.mlf., "Kulca", *İA*, VI, 976-977; E. Cha-

vannes, *Documents sur les Tou-kioeu occidentaux*, Paris 1941, s. 21, 29, 230, 271; A. Zeki Velidi Togan, *Bugünkü Türkli Türkistan ve Yakın Tarihi* (İstanbul 1942-47), İstanbul 1981, s. 4, 48, 56, 237, 238, 251, 273, 316, 341, 408, 423, 454, 546, 582; O. Lattimore, *Pivot of Asia, Sinkiang and the Inner Asian Frontiers of China and Russia*, Boston 1950, s. 36-39; a.mff., *Inner Asian Frontiers of China*, Oxford 1992, s. 198; Spuler, *İran Moğolları*, s. 258, 303, 457; Baymirza Hayit, *Türkistan: Rusya ile Çin Arasında* (trc. Abdülkadir Sadak), İstanbul 1975, s. 15, 19, 20, 66, 67, 139, 149, 152, 324, 327; R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu* (trc. M. Reşat Uzman), İstanbul 1980, s. 491-496; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1984, s. 225; Faruk Sümer, *Eski Türkler'de Şehircilik*, Ankara 1984, s. 67, 68, 75, 83, 90; W. Radloff, *Sibirya'dan Seçmeler* (trc. Ahmet Temir), Ankara 1986, s. 304-358; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara 1987, I, 153, 172, 174, 215, 218; II, 474; Th. J. Barfield, *The Perilous Frontier*, Cambridge 1989, s. 21, 212, 277, 287, 288, 292, 293; A. D. W. Forbes, *Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri* (trc. Enver Can), İstanbul 1991, s. 20, 32, 33; Erk Yurtsever, *Tamga*, İstanbul 1993, s. 106; R. Yang, "Sinkiang under the Administration of Governor Yang Tseng-hsin, 1911-1928", *CAJ*, VI (1961), s. 270-277, 305-308; C. E. Bosworth, "Kuldja", *EJ²* (İng.), V, 363-364.

AHMET TAŞAĞIL

KULE

Etrafı rahatça gözetlemek üzere bağımsız veya bir kale ile birlikte inşa edilen yüksek yapı, burç (bk. KALE).

KULELİ ASKERİ LİSESİ

Esası

1828 yılında kışla olarak inşa edilen, bugün askerî lise olarak kullanılan yapı.

Boğaziçi'nin Anadolu yakasında Çengelköy ile Vanıköy arasında yer almakta olup esası, II. Mahmud zamanında (1808-1839) Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurulan ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adıyla anılan ordunun eğitimi için yapılan kışla binasıdır. Üslûp olarak klasik Osmanlı kışlalarının özelliklerini göstermektedir. Kışlanın olduğu yerde XVIII. yüzyılda Hagios Athanasios Ayazması mevcuttu. XVI. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da bulunan Fransız zoolog Pierre Gylli burada VI. yüzyıldan kalma bir Bizans sarayının yer aldığını söyler ve daha sonra bu sarayın tövbe etmiş fahişeler için manastıra dönüştürüldüğünü ileri sürer. Fâtih Sultan Mehmed devrinde "Papaz koruluğu" diye adlandırılan bölgede kuleli bir manastır vardı. Bu manastır fethin ardın-

dan bir süre yeniçeri kışlası olarak kullanılmıştır. II. Bayezid (1481-1512) ve Yavuz Sultan Selim (1512-1520) dönemlerinde koruluğun bazı bölümlerine saray için bostanlar, meyve ve çiçek bahçeleri yapılmaya başlanmıştır. Burada görev yapan bostancılar için Bostancıbaşı odaları denilen bazı binalar da inşa edilmiştir. Zamanla koru kulenin bulunuşu dolayısıyla Kuleli Bahçe veya Kule Bahçesi diye adlandırılmıştır. Kanûnî Sultan Süleyman da Kuleli Bahçe sınırları içerisinde bir kasır yaptırmıştır. III. Ahmed devrine (1703-1730) kadar kullanımında büyük bir değişiklik olmayan Kuleli Bahçe padişahın hasları arasında yer alıyordu. Bu dönemde eski kule harabe halindeydi. III. Ahmed devri paşalarından Kaymak Mustafa Paşa, Kuleli Bahçe Mescidi adı verilen bir cami ve bir çeşme inşa ettirmiştir. III. Selim döneminde (1789-1807) Yavuz Sultan Selim devrinin Bostancıbaşı odaları hâlâ kullanılmaktaydı. Bu arada yeni bir kasır yapılmıştır.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından (1826) sonra II. Mahmud, Kuleli Bahçe ve civarından aldığı birkaç arsa ile araziye genişletmiş ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunun süvarileri için kâğır bir kışla yaptırmıştır (1828). Kaymak Mustafa Paşa'nın yaptırdığı cami de daha büyük olarak yeniden inşa edilmiş, bir de namazgâh ilâve edilmiştir. 1831-1833 yıllarında süvari kışlası olan bina, 1837-1842 yılları arasında kolera salgını esnasında karantina binası olarak kullanılmıştır. 1842'de eskiyen yapı gerekli tamirat için boşaltıldıysa da onarım sırasında (1844) tamamen yanmıştır. 1845-1847 yıllarında yarı ahşap, yarı kâğır olarak yeniden inşa edilmiş, bu arada yanına bir

de hastahane yaptırılmıştır. Ayrıca süvari askerleri için bir eğitim binası, subaylar için yatma ve çalışma odaları, padişah için bir has oda ilâve edilmiştir.

Kuleli Kışla ve Hastahanesi 1853-1856 yıllarında Kırım savaşı dolayısıyla müttefik askerlerince kullanılmıştır. Savaşın sonunda müttefik askerleri şehri terkederken kasıtlı olarak kışlayı yakıklarından özellikle kışlanın denize bakan cephesinde büyük tahribat meydana gelmiştir. Kışla Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) amacına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. Bugün mevcut olan bina Abdülaziz'in yaptırdığı kışladır. Deniz tarafında yer alan ve "şeref kapısı" olarak adlandırılan kapı üzerinde Sultan Abdülaziz'in tuğrası ile Abdülfettah Efendi'nin ta'lik hatlı kitâbesi bulunmaktadır. Kitâbenin tarih kıtası Keçecizâde Fuad Paşa'ya aittir. Bina'nın arkasında Fuad Paşa tarafından yapıldığı bilinen dört tarafı kurnalı büyük çeşme bugün mevcut değildir. Kışla bu yüzyıl içindeki diğer örnekleri gibi ortası avlulu olarak inşa edilmiştir. Dikdörtgen avlunun etrafında yer alan binaların altları kemerli olup üstte iki sıra pencereler bulunmaktadır. İki köşede beşer katlı kulelerle cephe ortasındaki teraslı Hünkâr Kasrı ön cepheyi hareketlendirmiştir.

1872 yılından sonra kışla Mekteb-i Şâhâne (askerî lise) olarak kullanılmaya başlanmış, ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın patlak vermesi üzerine yeniden hastahane olmuştur. Bu esnada okul Harbiye Kışlası'na taşınmış ve 1879'da tekrar Kuleli Kışla'ya dönmüştür. Daha önce de Askerî İdâdî olan Kuleli Kışla'nın bünyesinde bulunan Tıbbiye İdâdîsi de yeniden eğitime başlamıştır. 1879-1880'de

Kuleli Kışla - Çengelköy / İstanbul

